

УДК 637:331+338,432:34

Оксана Цюра,

провідний спеціаліст Департаменту цивільного, фінансового законодавства та законодавства з питань земельних відносин Міністерства юстиції України, аспірантка Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ ТА БУДІВЕЛЬ, ВИКОРИСТОВУВАНИХ ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ

Предметом цього дослідження є аналіз чинного законодавства України, яке регулює земельні відносини в процесі виробництва продукції тваринного походження, особливості прав і обов'язків власників, землекористувачів і орендарів цих земель, взаємовплив зазначеного виробництва з рослинництвом тощо.

Ключові слова: *землі сільськогосподарського призначення, земельні правовідносини, правовий режим землі/майна.*

Правове регулювання широкого комплексу питань, що стосуються раціонального використання земель сільськогосподарського призначення, відіграє важливу роль для досягнення завдань забезпечення продовольчої безпеки держави в сучасних умовах економічної і продовольчої кризи. Одним із напрямів усунення кризових явищ у сільськогосподарському виробництві є створення найбільш оптимальних правових умов використання земель, зокрема в тваринництві.

Питання раціональності земельних відносин завжди були в зоні особливої уваги вчених. Земельними відносинами займалися В. Докучаєв, С. Подолинський, М. Туган-Барановський. Проблеми вдосконалення земельних відносин в Україні в період їх реформування докладно проаналізовані в працях С. Азізова, В. Амбросова, В. Андрейцева, В. Горлачука, В. Горьового, В. Єрмоленка, Б. Данилишина, Д. Добряка, С. Дорогунцова, В. Жушмана, І. Іконицької, Д. Ковальського, П. Кулинича, М. Краснова, А. Лисецького, С. Марченко, В. Месель-Веселяка, Л. Новаковського, В. Носіка, О. Онищенко, Л. Панькової, О. Погрібного, О. Поліводського, Л. Прудивуса, П. Руснака, П. Саблука, В. Семчика, А. Сохничка, А. Статівки, Д. Старостенка, Н. Титової, О. Туєвої, А. Третяка, В. Уркевича, М. Федорова, І. Червена, Ю. Шемшученка, М. Шульги, В. Юрчи-

шина, В. Янчука та інших вчених. Праці цих вчених мають значну теоретичну і практичну цінність, оскільки вони є фундаментальною основою дослідження правового режиму земель сільськогосподарського призначення.

Різні аспекти інституту майнових правовідносин підприємств як юридичних осіб були і є предметом досліджень зарубіжних вчених у галузях теорії права, цивільного, господарського та аграрного права: Т. Є. Абової, М. Г. Александрова, С. С. Алексеева, Ю. Г. Басіна, З. С. Беляєвої, Г. Є. Бистрова, С. М. Братуся, М. Д. Єгорова, О. С. Йоффе, Д. А. Керімова, М. І. Козиря, О. А. Красавчикова, О. Л. Мініної, В. П. Мозоліна, Е. І. Павлової, В. А. Рахміловича, Ф. М. Раянова, Ю. Г. Ткаченко, Ю. К. Толстого, В. В. Устюкової, Р. Й. Халфіної, Л. А. Чеговадзе, Л. В. Щеннікової, В. Ф. Яковлева та ін.

Однак проблема земельних та майнових правовідносин у тваринництві потребує подальших досліджень із урахуванням умов і потреб сьогодення, що є актуальним у контексті курсу України на євроінтеграцію та підвищення рівня конкурентоспроможності продукції АПК України.

Земельні правовідносини для суб'єктів аграрного господарювання мають правовстановлююче значення. Без отримання у встановленому законом порядку земельної ділянки на тих чи інших під-

ставах та правових титулах ні фермерське господарство, ні сільськогосподарський виробничий кооператив, ні особисте селянське господарство, ані інші суб'єкти господарювання не зможуть розпочати свою виробничо-господарську діяльність. В. Андрейцев зазначає, що земля у сільському господарстві одночасно виступає основним засобом виробництва, операційною базою для розміщення виробничих споруд, шляхів, іншої інфраструктури та засобом і джерелом існування живих організмів, життєдіяльності людини, забезпечення її духовних і матеріальних потреб [1]. Відтак належне правове регулювання земельних відносин у сфері сільського господарства набуває виняткової важливості і є фактором стабільності сільськогосподарського виробництва в тваринництві.

Землі сільськогосподарського призначення передаються у власність та надаються у користування: а) громадянам — для ведення особистого селянського господарства (ОСГ), сінокосіння та випасання худоби, ведення товарного сільськогосподарського виробництва; б) сільськогосподарським підприємствам — для ведення товарного сільськогосподарського виробництва; в) несільськогосподарським підприємствам, установам та організаціям — для ведення підсобного сільського господарства тощо (ст. 22 Земельного кодексу України від 25.10.2001 р. № 2768-III (ЗК України)).

Із введенням в дію 01.01.2004 р. Цивільного кодексу України (ЦК України) земля визнана нерухомим майном, залучення якого до цивільного обігу спричинює потребу проаналізувати взаємозв'язок правового режиму такої найважливішої категорії земель, як землі сільськогосподарського призначення, та правомочностей власника щодо цих земель і, як наслідок, уточнити сфери застосування цивільного і земельного права в регулюванні відносин власності на землі сільськогосподарського призначення.

Правомочності земельного власника, більшість з яких стосуються власників земельних ділянок сільськогосподарського призначення, вичерпно зафіксовані в ст. 90 ЗК України. Право власності на майно, в тому числі й на землю, передбачає наявність у його суб'єкта 3 груп правомочностей, а саме: володіння, користування і розпорядження майном чи землею, що регулюються ЗК України,

законами України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» від 05.06.2003 р. № 899-IV, «Про оренду землі» від 06.10.1998 р. № 161-XIV, «Про фермерське господарство», іншими нормативно-правовими актами.

Сучасне правове поняття земель сільськогосподарського призначення включає характеристику їх юридичної структури або складу. Землі сільськогосподарського призначення згідно з юридично усталеними способами їх використання поділяються на два головних види. Так, зі ст. 22 ЗК України випливає, що землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції та несільськогосподарські угіддя, які є територіальним базисом і потрібні для організації сільськогосподарського виробництва та пов'язаних з ним видів діяльності [2].

Значну площу земель сільськогосподарського призначення займають суб'єкти господарювання, які безпосередньо провадять виробництво сільськогосподарської продукції, та громадяни. Серед сільськогосподарських виробників різних організаційно-правових форм 73,9% становлять фермерські господарства, 13,8% — господарські товариства, 7,4% — приватні підприємства, 1,6% — виробничі кооперативи, 0,6% — державні підприємства, 2,7% — підприємства інших форм господарювання.

При виборі спеціалізації суб'єктів господарювання враховуються природні та економічні фактори: ґрунтово-кліматичні, біологічні особливості рослин та тварин, раціональне використання земельних угідь тощо [3]. У тваринництві широко застосовують внутрішньогосподарську спеціалізацію сільськогосподарських підприємств. Окремо зазначимо, що у тих з них, на яких запроваджено індустріальні методи виробництва продукції на основі вузької спеціалізації з відгодівлі великої рогатої худоби, свиней на м'ясо, виробництві яєць і м'яса птиці, галузь відокремлена від використання землі й забезпечення кормами відбувається зі сторони.

Найбільшими землевласниками та землекористувачами є колективні сільськогосподарські підприємства, сільськогосподарські кооперативи і акціонерні товариства.

У чинному законодавстві спостерігається неоднаковий підхід до кількості фондів сільськогосподарського кооперативу.

Відповідно до п. 2 ст. 21 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» майно кооперативу згідно з його статутом поділяється на пайовий і неподільний фонди, які мають специфічний правовий режим, тоді як ч. 1 ст. 20 Закону України «Про кооперацію» дозволяє кооперативу, крім названих, формувати додатково резервний і спеціальний фонди. Джерела формування майна сільськогосподарського виробничого кооперативу інтегруються в єдину систему фондів: неподільного, пайового, резервного та спеціального, кожен з яких у грошовому виразі відображає загальну вартість майна кооперативу. Поряд з цим найважливіша у функціональному значенні роль покладається саме на пайовий фонд кооперативу. У законодавстві інституційні значення та сутність пайового фонду розкриваються знов-таки через функціональну характеристику мети його утворення за рахунок власного майна, тобто для здійснення господарської та іншої діяльності кооперативу (ч. 1 ст. 21 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію»), та функціональне спрямування механізму формування його складових, тобто утворення за рахунок паїв (у тому числі додаткових) членів та асоційованих членів кооперативу (ч. 2 ст. 20 Закону України «Про кооперацію»). Недостатній рівень легального розкриття правової природи пайового фонду кооперативу потребує його доктринального тлумачення.

Крім статутного фонду, для сільськогосподарських товариств встановлено необхідність формувати резервний (страховий) фонд. Негативною стороною є невстановлення сутності та змісту резервного фонду, що уточнюють особливості мети його створення та завдань, які він повинен виконувати в господарських товариствах.

Кожний член колективу сільськогосподарського підприємства, кооперативу, акціонерного товариства має право на земельну частку (пай) землі, яка перебуває у власності відповідного підприємства, кооперативу, товариства. Право на пай нерозривно пов'язане з правом членства в сільськогосподарському кооперативі. На захист майнових прав селян спрямо-

ваний Закон України «Про заходи щодо забезпечення майнових прав селян у процесі реформування аграрного сектора економіки» від 29.01.2001 р. № 62/2001.

П. Кулинич зазначає, що єдиним прийнятним способом реалізації селянами належних їм прав власності на земельні ділянки, які вони отримали в процесі паювання земель сільськогосподарського призначення, в найближчі роки є передача землі в оренду сільськогосподарським формуванням ринкового типу. Саме «орендна модель» реалізації права на земельну частку (пай) покладена в основу Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 03.12.1999 р. № 1529/99 [4].

Сільськогосподарським підприємствам, установам та організаціям, крім державних і комунальних, землі сільськогосподарського призначення можуть належати на праві власності, яке набувається шляхом внесення до статутного капіталу земельних ділянок їх засновників та придбання земельних ділянок за договорами купівлі-продажу, ренти, дарування, міни, іншими цивільно-правовими угодами (ст. 28 ЗК України).

Поряд з цим існує крайній ступінь невизначеності правового режиму майна приватних (приватно-орендних) сільськогосподарських підприємств. Тому необхідно визначити у законодавстві вимогу до формування достатнього розміру статутного фонду з щорічним його поповненням, а також резервного та фонду розвитку виробництва.

Правовий режим майна державних і комунальних сільськогосподарських підприємств та джерела його формування суб'єктами господарської діяльності регулюється статтями 77, 139, 140 Господарського кодексу України. При класифікації майна державних і комунальних сільськогосподарських підприємств слід мати на увазі, що їх майно ділиться на рухоме і нерухоме, за цільовим призначенням і правовим режимом — на основні і оборотні кошти. Виходячи з правосуб'єктності державного сільськогосподарського підприємства, воно має на праві господарського відання майно та на праві постійного користування земельні ділянки, на яких здійснює сільськогосподарську діяльність.

Фермерські господарства є найбільш поширеною організаційно-правовою фор-

мою сільськогосподарського виробництва. В Україні налічується понад 41 тис. фермерських господарств, але, починаючи з 2007 р., їх кількість скорочується. Всього у власності та користуванні фермерських господарств знаходиться 4,3 млн га сільськогосподарських угідь.

Правовою основою щодо визначення складу земель фермерського господарства є Закон України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р. № 973-IV та статті 25, 28, 31, 121 ЗК України. Землі фермерського господарства можуть складатися із: земельної ділянки, що належить на праві власності фермерському господарству як юридичній особі; земельних ділянок, що належать громадянам — членам фермерського господарства на праві приватної власності; а також земельної ділянки, що використовується фермерським господарством на праві оренди [5].

Однак визначити конкретний розмір земельної ділянки для ведення фермерського господарства неможливо, оскільки вказівка у ст. 121 ЗК України на земельну ділянку (пай) члена сільськогосподарського підприємства дає підстави для сумнівів щодо можливості застосування до цих відносин положень ст. 25 ЗК України, згідно з якою право на земельну ділянку (пай) мають працівники, а не члени сільськогосподарських підприємств, а також з інших підстав, що впливають зі ст. 28 ЗК України. Тому в земельному законодавстві доцільніше зазначити фіксовану площу таких земельних ділянок, як це було зроблено ЗК України в редакції 1992 р.

Поряд з позитивними результатами реформування земельних відносин у сільському господарстві, вважає П. Кулич, помітні і негативні наслідки, зокрема — надмірне роздріблення сільськогосподарського земельного фонду України.

Орендовані землі фермерських господарств становлять 80,8% загальної площі землі, яка є в їхньому користуванні. Виходить, що в сільськогосподарському виробництві фермери більше є користувачами (орендаторами), аніж власниками землі. Фермери з орендованих ними дрібних земельних ділянок та земельних паїв формують єдині земельні масиви. Але це є тимчасовим вирішенням проблеми, тому потребує прийняття

Закону України «Про консолідацію сільськогосподарських земель».

Питома вага фермерських господарств у виробництві продукції тваринного походження складає лише 1,7%, тоді як в ОСГ (площа ОСГ становить 4,9 млн га угідь) ця цифра складає понад 60% [6]. Серед причин незадовільного стану виробництва фермерськими господарствами продукції тваринного походження є те, що їм надано ділянки за рахунок резервного фонду земель, земель запасу, до яких переважно належать найгірші за якістю землі. Незважаючи на це, рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції фермерськими господарствами у 2010 р. дорівнював 32,4%, великими і середніми підприємствами — 21,1%. Якщо збільшити розміри сільськогосподарських угідь фермерських господарств, то вони можуть господарювати більш ефективно, ніж ОСГ та підсобні господарства — стверджують вчені-аграрії. Справді, розміри земельних ділянок, як і форма власності, мають великий вплив на ефективність виробництва і досвід країн Західної Європи свідчить, що ефективність виробництва значно вища саме там, де розміри землекористування перевищують 100 га, у США — 400 га.

В Україні уже діє чимало великих приватних сільськогосподарських підприємств (латифундій), які є значними як за земельною площею, так і за часткою продукції, що виробляється. За станом на 2011 р., 1837 фермерських господарств мали у користуванні більше 500 га сільськогосподарських угідь, з них 58 господарств — понад 4000 га [7]. Проте підвищення рівня концентрації та збільшення обсягів виробництва має певні межі ефективного функціонування, оскільки може призвести до гігантоманії в сільському господарстві. З досвіду розвинених країн бачимо, що держава, як правило, так чи інакше прагне обмежувати латифундизм з метою запобігання їх монополії на внутрішньому аграрному ринку та нещадній експлуатації сільськогосподарських угідь.

Склад майна фермерського господарства регулюється ст. 19 Закону України «Про фермерське господарство». Правовий режим майна слугує основою для становлення системи внутрішніх майнових правовідносин. У власності громадянина-фермера може перебувати будь-яке

майно. Умовно можна побудувати таке ієрархічне співвідношення видів майна, що належать фермерському господарству, починаючи від найменшого значення його складових: складений капітал — власний майновий комплекс — реальний майновий комплекс — майно фермерського господарства. За відсутності майна та землі, що перебувають у користуванні, наведене співвідношення скоротиться за рахунок третьої ланки.

Складений капітал фермерського господарства формується тільки за рахунок майнових внесків його членів, якими можуть бути виключно громадяни України. Однією з особливостей фермерського господарства є те, що воно не може мати іноземних інвестицій.

Будівлі та споруди разом з ділянкою, на якій вони розташовані, становлять єдиний об'єкт нерухомості і мають перебувати на балансі фермерського господарства як юридичної особи. Володіння, користування та розпорядження майном фермерського господарства здійснюється відповідно до його Статуту.

Правовий режим земель ОСГ включає різні засоби формування загального масиву земель, призначених для ведення сільськогосподарського виробництва цією формою господарювання (статті 33, 34 ЗК України). Однак із оформленням правового режиму земель ОСГ існують проблеми. Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15.05.2003 р. № 742-IV передбачає, що земельні ділянки ОСГ можуть бути власністю однієї особи, спільною сумісною власністю подружжя та спільною частковою власністю членів ОСГ відповідно до закону [8]. Стаття 87 ЗК України зазначає, що право спільної часткової власності виникає при добровільному об'єднанні власниками належних їм земельних ділянок. Для того щоб опосередкувати зв'язки між членами ОСГ та визначити правовий режим земель, які ними використовуються, необхідно укласти договір простого товариства (ст. 1132 ЦК України).

Із загальної площі земельних угідь у володінні/користуванні громадян площа особистих господарств населення становить 4,9 млн га угідь, або 30,8%. Земельні ділянки сільськогосподарського призначення, які перебувають у власності громадян, ЗК України обмежує певними розмірами.

Правовий режим майна ОСГ визна-

чається ст. 6 Закону України «Про особисте селянське господарство». До складу майна ОСГ входить майно споживчого, господарського та виробничого призначення, кількість якого не обмежується. Особливим видом майна, яке використовується для ведення ОСГ, є сільськогосподарські та свійські тварини і птиця. Але тільки половина домогосподарств мають приміщення для утримання сільськогосподарських та свійських тварин і птиці.

Найважливішою умовою розвитку тваринництва є оптимізація кормової бази в кожному господарстві, оскільки продуктивність тварин та рівень і обсяг сільськогосподарського виробництва тваринницької продукції на 50—80% залежать від чинників зовнішнього середовища, з яких найважливішим є годівля. Від цього безпосередньо залежать можливості збільшення поголів'я худоби і підвищення його продуктивності, що, своєю чергою, визначає темпи зростання і рівень виробництва продукції тваринництва.

В Україні тваринництво поширене майже повсюдно і технологічно тісно поєднується з рослинництвом. Через відсутність регулятивної ролі держави 81% посівних площ аграрії займають зерновими і олійними культурами. Ця обставина сприяє фактичній ліквідації тваринництва, кормовиробництва та погіршенню родючості ґрунтів. Адаже скорочення поголів'я сільськогосподарських та свійських тварин і птиці, з одного боку, знижує потребу в вирощуванні таких основних кормових культур, як багаторічні трави, кукурудза, пожнивні й поукісні кормові суміші, з іншого — призводить до зниження обсягів надходження в ґрунт відходів тваринництва, насамперед цінного органічного добрива — гною.

Тому навколо сіл, селищ, райцентрів, невеликих містечок, де населення намагається займатись тваринництвом, необхідно створювати спільні культурні пасовища. Створення таких пасовищ потребує прийняття як на законодавчому, так і на місцевому рівні відповідних рішень. Проведення місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування такої роботи є реальною, оскільки, за твердженням М. Шульги, землі населених пунктів являють собою різновид не-сільськогосподарських земель з різним цільовим призначенням [9]. Крім того, суб'єкти господарювання та члени ОСГ

можуть використовувати й інші можливості щодо забезпечення кормами сільськогосподарських та свійських тварин і птиці. Так, згідно зі ст. 4 Закону України «Про використання земель оборони» від 27.11.2003 р. № 1345-IV військові частини за погодженням з органами місцевого самоврядування або місцевими органами виконавчої влади і в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, можуть дозволяти фізичним і юридичним особам випасати худобу та заготовляти сіно на землях, наданих їм у постійне користування.

Відповідно до статей 72 та 73 Лісового кодексу України на землях лісгосподарського призначення також можуть здійснюватись побічні лісові користування (заготівля сіна, випасання худоби, розміщення пасік та ін.)

Підвищення продуктивності сільськогосподарського виробництва у тваринництві перебуває у прямій залежності від стану природного середовища. В основі правового регулювання товарного сільськогосподарського виробництва лежить раціональне та ефективне використання, відтворення та охорона земель сільськогосподарського призначення.

Вирощування рослин, сільськогосподарських та свійських тварин і птиці є лише засобом використання продуктивної сили (родючості) ґрунту. В той самий час у регіонах України спостерігається занадто інтенсивне, а то й просто хижацьке використання землі. Помітна стійка тенденція до скорочення площ продуктивних земель сільськогосподарського призначення, які в Україні складають лише 25% від загальної площі країни. Однак в юридичній та спеціальній літературі немає єдності поглядів щодо розуміння раціонального використання земель сільськогосподарського призначення, яке зводиться до «досягнення максимального ефекту землекористування та охорони землі — природного резерву». Н. Титова справедливо зазначає, що досягнення максимального економічного ефекту у використанні земель сільськогосподарського призначення не завжди є раціональним [10].

Для проведення земельної реформи в Україні створено відповідну правову базу. Одним із цінних надбань вітчизняної правової думки є правова концепція спеціалізованого регулювання суспільних

відносин з приводу землі нормами земельного права як самостійної правової системи України. Натомість у праві західноєвропейських країн регулювання земельних відносин здійснюється традиційними галузями права — цивільним і екологічним, тобто Земельного кодексу у країнах «цивілізованого земельного ринку» немає. В Росії відповідно до Концепції розвитку цивільного законодавства Російської Федерації передбачається внесення змін до структури російського законодавства, які, на думку В. К. Андреева, призведуть до ліквідації самостійності земельного законодавства [11].

В Україні на процес розвитку селянських/фермерських господарств негативно впливають декларативність актів законодавства та відсутність належного правового/процесуального механізму реалізації правових норм про державну підтримку селянських/фермерських господарств.

В. Носік вважає, що в умовах імплементації національного законодавства до вимог Європейського Союзу та стандартів європейського права, допустимості всіх організаційно-правових форм господарювання поряд з Цивільним, Господарським, Земельним кодексами, основним комплексним кодифікованим актом, що регулюватиме аграрні відносини в Україні, має стати Аграрний кодекс України. Подібні законодавчі кодифіковані акти прийняті в інших країнах, зокрема у Франції [12].

Н. І. Титова висунула ідею кодифікації аграрного законодавства шляхом прийняття Основ аграрного законодавства України (а не Аграрного кодексу), оскільки, на її думку, прийняття Основ аграрного законодавства відображало б принципові риси аграрного законодавства України, зокрема його комплексний, інтегрований та спеціалізований характер.

Інші вчені-юристи вважають за доцільне прийняти «Основи земельного та аграрного законодавства України» як базовий нормативно-правовий акт, за яким, окрім розвитку принципу «пріоритетності земель сільськогосподарського призначення», водночас має бути закріплений принцип пріоритетного статусу селянина на цих землях.

ПРИМІТКИ

1. Андрейцев В. І. Земля як інтегрований та диференційований об'єкт земельного права / В. І. Андрейцев // Правові засади земельної реформи і приватизації земель в Україні : навч.-практ. посіб. — К. : Істина, 1999. — С. 5—9.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>. — Ст. 22.
3. Марченко С. І. Організаційно-правові питання товарного сільськогосподарського виробництва в Україні : дис. ... канд. юрид. наук / С. І. Марченко ; Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. — К. 2008. — С. 114.
4. Кулинич П. Ф. Тенденції розвитку права власності на землю у сільському господарстві / П. Ф. Кулинич // Проблеми права власності та господарювання у сільському господарстві : монографія / за ред. В. І. Семчика. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. — С. 59—101.
5. Закон України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р. № 973-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>. — Ст. 12.
6. Економіка сільського господарства : навч. посіб. / В. К. Збарський, В. І. Мацибора, А. А. Чалий [та ін.] ; за ред. В. К. Збарського, В. І. Мацибори. — 2-ге вид., перероб. і допов. — К. : Каравела, 2012. — С. 26.
7. Горьовий В. П. Аграрна політика у розвитку фермерства в Україні / В. П. Горьовий, Л. В. Прудивус // Економіка АПК. — 2012. — № 12. — С. 10—17.
8. Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15.05.2003 р. № 742-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>. — Ст. 5.
9. Шульга М. В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях : монографія / М. В. Шульга. — Х. : Консум, 1998. — С. 121.
10. Титова Н. И. Продовольственная проблема: земля, труд: правовые аспекты / Н. И. Титова. — Л. : Высш. шк. ; Изд-во при Львов. ун-те, 1989. — С. 34—36.
11. Проблеми розвитку аграрного та земельного права України : монографія / В. І. Семчик, П. Ф. Кулинич, В. М. Єрмоленко [та ін.] ; за ред. В. І. Семчика, П. Ф. Кулинича. — К. : Право України ; Х. : Право, 2013. — С. 263.
12. Носік В. В. Проблеми кодифікації аграрного законодавства України / В. В. Носік // Проблеми вдосконалення земельного та аграрного законодавства України: перспективи в ХХІ ст. : матер. Міжнар. наук. конф. — Біла Церква, 2006. — С. 17—19.

Цюра Оксана. Правовой режим земель и строений, используемых для производства сельскохозяйственной продукции животного происхождения.

Предметом этого исследования является анализ действующего законодательства Украины, регулирующего земельные отношения в процессе производства продукции животного происхождения, особенности прав и обязанностей собственников, землепользователей и арендаторов этих земель, взаимное влияние обозначенного производства с растениеводством и т. п.

Ключевые слова: земли сельскохозяйственного назначения, земельные правоотношения, правовой режим земли/имущества.

Tsiura Oksana. Legal regime of lands and buildings used for manufacturing of agricultural animal product.

The aim of this research is to analyze how the existing legislation regulates land relationships in the process of agricultural animal product manufacturing. The article highlights specific features of rights and obligations of proprietors, land users and landholders. The interaction between animal product manufacturing and plant cultivation is also discussed in the article.

Key words: agricultural lands, land legal relationships, legal regime of land/property.